

УДК 342.925(477)

М.А. Бояринцева

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Сьогодні в Україні запроваджено адміністративну юстицію. Сучасний стан правового регулювання суспільних відносин у сфері судового захисту прав людини і громадянина у сфері виконавчої влади визначається Конституцією України, Цивільним процесуальним кодексом України, Господарським процесуальним кодексом України та Кодексом адміністративного судочинства України, які встановлюють права громадян на судове оскарження. З 1 червня 2002 р. набрав чинності новий закон України «Про судоустрій України» [2], який передбачив утворення спеціалізованих судів, а саме адміністративного суду. Після прийняття Конституції України в нашій державі виникли реальні передумови для створення системи адміністративних судів. Згідно із статтею 124 Конституції правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі [1].

Доцільність запровадження адміністративної юстиції в Україні обумовлена рядом обставин. По-перше, адміністративна юстиція має бути механізмом захисту від незаконного втручання органів державної влади, їх посадових осіб в особисті справи громадянина. По-друге, необхідність розподілу юрисдикції судів випливає із статей 125 і 127 Конституції України, які передбачають створення спеціалізованих судів.

Не можна не звернути уваги на той факт, що переважна частина норм конституційного й адміністративного права сучасних демократичних країн міститься в загальнообов'язкових судових рішеннях з питань застосування законів та Конституції. Правовою основою для визначення неконституційності державних правових актів щодо їхнього змісту є доктрина належної правової процедури, під якою розуміється застосування судами права відповідно до встановлених і санкціонованих державою юридичних принципів та процедур для гарантування й захисту прав, свобод та обов'язків громадян [12]. В основі європейського стандарту належної правової процедури лежить право на справедливий судовий розгляд, гарантоване статтею 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод.

Конституція України закріпила принцип відповідальності держави перед людиною, який виявляється передусім у конституційному визначенні обов'язків держави (ст.ст. 3, 16, 22). Така відповідальність не зводиться лише до політичної чи моральної відповідальності публічної влади перед суспільством, а має певні ознаки юридичної відповідальності як вжиття заходів публічно-правового характеру до держави та її органів за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків. Зокрема, стаття 152 Конституції України зобов'язує державу відшкодувати матеріальну чи моральну шкоду, завдану громадянам актами і діями, що визнані неконституційними.

Нові орієнтири державної політики України вимагають нових акцентів: перший полягає в необхідності переглянути всі адміністративно-правові заборони,

що містяться в чинному законодавстві про адміністративні правопорушення, які є необґрунтованими щодо обмеження прав і свобод громадян; другий стосується чіткої організації адміністративно-юрисдикційного процесу, в якому має бути визначена правова позиція кожного з учасників. Необхідно не тільки продекларувати права, а й закріпити детально розроблений механізм їх захисту.

Одним із видів таких гарантій і є запровадження адміністративної юстиції в Україні.

Формування системи адміністративних судів згідно із Законом України «Про судоустрій України» (п. 16 ч. 3 Розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення») повинно було здійснитись протягом трьох років. Відлік строку починався з набранням чинності зазначеним законом, тобто з 1 червня 2002 року. Проте зазначена система судів на сьогодні повністю не сформована. Становлення адміністративних судів пов'язано з низкою проблем організаційного, правового та фінансового характеру.

Як зазначив Голова Верховного Суду України В.Онопенко, уразливим вітчизняне правосуддя робить існуюча, як правило, узаконена залежність суду від інших органів державної влади. Так, у залежність від органів виконавчої влади суд ставить установлений порядок організаційного, фінансового, матеріально-технічного забезпечення діяльності судів, соціально-побутового забезпечення [11].

Слід погодитись із пропозицією Голови Верховного Суду України та вжити заходів відокремлення гілки судової влади від інших гілок державної влади. Так, вбачається за доцільне вивести Державну судову адміністрацію із системи або органів виконавчої влади і зробити її складовою судової влади із спеціальним статусом; або запровадити порядок фінансування судової влади, який реально забезпечував би її незалежність, та ліквідувати Державну судову адміністрацію взагалі.

На інформаційному сервері Верховного Суду України розміщено доповідь Голови Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України В. Кривенка, в якій йдеться про те, що судова реформа проводиться непослідовно, суперечливо, інколи зовсім зупиняється. Однією з причин такого стану В. Кривенко визначає певний консерватизм у підходах до реформування судочинства та брак чіткого бачення шляхів вирішення проблемних питань. Але поряд із цим зазначає, що головною причиною недосягнення поставлених завдань була й залишається відсутність чітких державних механізмів, які б унеможливили залежність однієї складової державної влади від інших [10].

Курс на спеціалізацію судочинства правильний. Проте відсутність узгодженого бачення способів забезпечення організаційної єдності судової системи, юридичної визначеності й однаковості судової практики в державі за наявності різних видів судочинства призвело до двоякого прочитання визначення судової системи у ст. 125 Конституції України і такого самого правового регулювання цього питання в Законі «Про судоустрій України».

При здійсненні адміністративного судочинства на практиці виникло також багато питань процесуального характеру, зокрема розмежування юрисдикції

судів. Так, наслідком нечіткості визначення підвідомчості розгляду справ адміністративними і господарськими судами стало затягування процесу поновлення порушених прав позивачів, які звернулися за судовим захистом до господарського суду.

Одним із головних завдань реформування судочинства було й залишається забезпечення незалежності судді від будь-якого впливу. Незважаючи на істотні кроки в цьому напрямі, зокрема прийняття у 1992 р. Закону «Про статус суддів», це завдання вирішено неповною мірою.

Сьогодні, на шляху до створення правової держави та визначення України як країни з ринковою економікою, нагальним залишається питання пріоритетності прав та свобод людини та громадянина.

На практиці ми стикаємось з проблемою відповідності українського законодавства та судової практики міжнародним нормам, ратифікованим Україною. Це пов'язано, перш за все, з тим, що історично склалися зовсім різні правові культури, судова практика та юридична техніка.

Ратифікація Україною Міжнародного пакту про політичні та економічні права та інших міжнародно-правових документів, проведення в нашій країні адміністративної реформи дає поштовх для сприятливих умов об'єктивного та глибокого вивчення становища громадянина в адміністративній сфері.

Реалії побудови демократичного суспільства, сам принцип правової держави передбачає гарантії забезпечення прав, свобод та обов'язків громадян України, а для чіткої реалізації механізму захисту вельми важливим є становлення адміністративних судів.

Слід також мати на увазі, що в країнах розвинутої демократії та в країнах, які стали на цей шлях, зокрема в Україні, норми Конституції є нормами прямої дії та гарантується право звернення до суду для захисту адміністративних прав, свобод та обов'язків громадянина безпосередньо на підставі Конституції (ч. 3 ст. 8). Це означає, що до закінчення формування системи адміністративних судів суди загальної юрисдикції та господарські суди не можуть відмовити у здійсненні правосуддя, посилаючись на відсутність конкретизуючого законодавства або прогалини в ньому.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (далі – ВВРУ). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про судоустрій: Закон України № 3018-III від 7.02.2002 р. // Вісник господарського судочинства. – 2002. – № 1.
3. Про порядок відшкодування шкоди, заподіяної громадянину незаконними діями органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури та суду: Закон України від 1.12.1994 р. // ВВРУ. – 1995. – № 1. – Ст. 1.
4. Концепція адміністративної реформи в Україні // Адміністративна реформа в Україні. Документи і матеріали: Укр. правовий часопис. – К., 1999. – Вип. 4. – 62 с.
5. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року // Офіційний вісник України. – 1998. – № 13. – С. 270-302.
6. Європейський суд з прав людини: організація, процедура, правила звернення / Міністерство юстиції України. – К., 2000. – 16 с.
7. Международные акты о правах человека: Сб. док. – М.: Норма-Инфра, 2000. – 784 с.

8. Адміністративна реформа для людини / За заг. ред. І. Коліушка. – К., 2001. – С. 57.
9. Адміністративна процедура та адміністративні послуги: Зарубіжний досвід і пропозиції для України // Центр політико-правових реформ / Відп. ред. І.Б. Коліушко; Авт.-упоряд. В.П. Тимошук. – К.: Факт, 2003. – 495 с.
10. Кривенко В. Доповідь на зустрічі Голови Верховного Суду України В.В. Онопенка, його заступника А.Г. Яреми, голів судових палат цього суду та їхніх заступників із головами вищих спеціалізованих і апеляційних судів, яка відбулась у найвищому судовому органі судів загальної юрисдикції 12 жовтня 2006 р. // Інформаційний сервер Верховного Суду України www.scourt.gov.ua.
11. Онопенко В. Справедливість у державі може забезпечити лише справедливий суд // Голос України. – 2007. – № 0603.
12. Стефанюк В.С. Проблеми конституційного й адміністративного правосуддя при застосуванні норм Конституції, законів та інших нормативно-правових актів // Вісник Верховного Суду України. – 2002. – № 1(29). – С. 54-56.

УДК 343.9:343.352(091)

К.М. Зубов

ІСТОРИЧНІ ПРОЯВИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ОСОБЛИВОСТІ БОРОТЬБИ З НЕЮ

Для вирішення питання про ефективність та доцільність запровадження системи заходів боротьби з корупцією важливим, на нашу думку, є перш за все з'ясування глибини та правильності розуміння сутності корупції. Дане питання є ключовим не тільки для дослідження корупції як правової категорії, а й дослідженню проблеми корупції в інших галузях науки, зокрема в соціології, політології, економіці.

Корупція – це соціальне явище, яке бере витоки у далекому минулому. Від античної доби й до сьогоднішніх днів значною проблемою політики в Європі є проблема контролю за особами та групами осіб, які ставлять власні інтереси вище за інтереси держави і суспільства в цілому. З появою такої соціальної групи, як чиновництво, корупція набула масштабного розмаху. Її міра та відвертість визначалися повнотою надання чиновництву влади над населенням та рівнем загального культурно-цивілізаційного розвитку самого суспільства.

Слушною вважається думка К.М. Абдієва, який у своєму дисертаційному дослідженні зазначив, що явище корумпованості, тобто підкупності та продажності чиновників, а також громадських діячів, на яких покладено виконання публічних функцій, відоме з найдавніших часів [1].

Ще понад два тисячоліття тому корупція сприймалась як головний чинник політичних змін, як явище, що неминуче спричиняє падіння некомпетентних режимів та зміну їх більш міцною владою.

Історія корупції як соціального явища бере свій початок у глибокій давнині. У Стародавній Греції в IV–V століттях до нашої ери прояви корупції здебільшого мали побутовий характер і проявлялись як «псування їжі і питної води». Пізніше корупцією стали називати деякі карані в судовому порядку дії, такі, як: зіпсованість моралі, розпусність молоді, розлад порядку в полісі [2].